

4. Плахотнюк Н.П. Класифікація навчально-ігрових проєктів у підготовці майбутніх учителів до інноваційної діяльності. Педагогічний альманах: Збірник наукових праць (7). 2010 С. 154–161.

5. Методичні рекомендації щодо впровадження STEM-освіти у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах України на 2017/2018 навчальний рік. Лист ІМЗО № 21.1/10-1470 від 13.07.17 URL: [rokyhttps://osvita.ua/legislation/Ser_osv/56880/](https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/56880/)

6. Лисак Г.О. Переваги застосування активних методів навчання у процесі підготовки викладачів ВНЗ

до контрольно-оцінювальної діяльності / Г.О. Лисак, С.В. Король. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2012. № 5. С. 121–124.

7. Трайнев В.А. Учебные деловые игры в педагогике, экономике, менеджменте, управлении, маркетинге, социологии, психологии: методология и практика проведения.

8. Милютин Е. Игровые технологии / Е. Милютин, А. Лучинкина. Киев: Ника-Центр, 2015. 251 с.

УДК 378.026:159.023.2

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ФОРМУВАННЯ ЇХНІХ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТА РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТНОСТІ

Нестерова І.В., аспірант

Інститут педагогіки

Національної академії педагогічних наук України

У статті розглянуто та проаналізовано особливості організації навчально-пізнавальної діяльності учнів старшої школи у контексті інтеграції формування їхніх ключових компетентностей та розвитку суб'єктності. Висвітлено провідні положення щодо дослідження компонентів навчально-пізнавальної діяльності учнів старшої школи з позицій інтеграції формування їхніх ключових компетентностей та розвитку суб'єктності. Проаналізовано зміст основних дотичних до виучуваної проблематики психолого-дидактичних феноменів, пов'язаних з організацією навчально-пізнавальної діяльності учнів старшої школи.

Ключові слова: *інтеграція, суб'єктність, навчально-пізнавальна діяльність, ключові компетентності, учні старшої школи.*

В статье рассмотрены и проанализированы особенности организации учебно-познавательной деятельности учащихся старшей школы в контексте интеграции формирования их ключевых компетенций и развития субъектности. Освещены ведущие положения исследования компонентов учебно-познавательной деятельности учащихся старшей школы с позиций интеграции формирования их ключевых компетенций и развития субъектности. Проанализировано содержание основных, касающихся изучаемого проблематики, психолого-дидактических феноменов, связанных с организацией учебно-познавательной деятельности учащихся старшей школы.

Ключевые слова: *интеграция, субъектность, учебно-познавательная деятельность, ключевые компетенции, ученики старшей школы.*

Nesterova I.V. FEATURES OF ORGANIZATION OF EDUCATIONAL-COGNITIVE ACTIVITY OF HIGH SCHOOL STUDENTS IN THE CONTEXT OF INTEGRATION OF THE FORMATION OF THEIR KEY COMPETENCES AND DEVELOPMENT OF SUBJECTIVITY

The article describes and analyses the peculiarities of organization of educational-cognitive activity of students of high school in the context of integration, the formation of the key competences and the development of subjectivity. The leading position of the research components of the educational-cognitive activity of students of high school from the standpoint of integration, the formation of the key competences and the development of subjectivity were enlightened. The content of the main issues concerning the study of psycho-didactic phenomena associated with organization of educational-cognitive activity of students of high school were analyzed.

Key words: *integration, subjectivity, scientific and educational activity, key competencies, high school students.*

Постановка проблеми. У реаліях сьогодення сучасне суспільство характеризується властивими для трансформаційних суспільств швидкими змінами у всіх сферах життя. Особливо швидкі зміни відбуваються у галузях економіки та інформатизації, що ґрунтовно впливає на розвиток науки, освіти, культури,

освітнянського простору. Інформація сьогодні набуває найбільшої цінності та є стратегічним продуктом держав. Відомий сучасний американський філософ Елвін Тоффлер, аналізуючи феномен трансформації сучасних суспільств, стверджує, що «світ, який швидко утворюється від зіткнення нових цінностей і технологій,

нових геополітичних відносин, нових стилів життя й засобів сполучення, вимагає зовсім нових ідей і аналогій, класифікацій і концепцій» [5].

Якщо на початку ХХ століття знання подвоювались кожні 10 років, то нині це здійснюється кожен рік, а у найближчий час декілька місяців. Відбувається закономірний процес накопичення або оновлення всебічних знань. У цій ситуації школа повинна виховувати професійно-компетентного, ініціативного, творчого члена суспільства, здатного бути відповідальним перед ним, швидко адаптуватися до сучасного світу, бути конкурентоздатним на ринку праці. У зв'язку з цим зростає роль інтелектуалізації особистості у частині швидких змін технологій, інтенсифікації потоків інформації. На нашу думку, актуальною є тенденція до формування в учнів цілісних узагальнюючих знань. Слід врахувати, що нині спеціалізовані знання втрачають свою прикладну значущість кожні 10-15 років, тобто за продуктивний період життя людина поновлює або змінює свою спеціальність 2-3 рази.

На нашу думку, найефективнішим способом врахування вище вказаних проблем є побудова навчально-виховного процесу, виходячи за вузькі рамки обмежених часових і просторових компонентів навчальних закладів. Реалізувати такий підхід ми пропонуємо через включення у процес навчання ключових компетентностей. Навчання лише у кабінеті не у змозі охопити всі складові формування компетентнісної особистості, вихід його за межі школи, близького середовища забезпечує одержання зв'язку з життям суспільства і навколишньою природою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Провідні освітянські документи визначають компетентнісно орієнтований підхід пріоритетом розвитку сучасної вітчизняної системи освіти. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, Концепція профільного навчання у старшій школі, Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти, та інші базові освітянські документи ґрунтуються на компетентнісній стратегії. Загально-педагогічні, дидактичні та методичні проблеми формування ключових компетентностей учнів розглядають Н. Арістова, Н. Бібік, С. Бондар, М. Гончарова-Горяньська, І. Гузик, Л. Гузеєв, І. Гушлевська, О. Дахін, І. Єрмаков, О. Локшина, А. Маркова, О. Овчарук, Л. Парашенко, О. Пометун, О. Малихін, О. Савченко.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз та узагальнення наявних психолого-педагогічних особливостей організації навчально-пізнавальної діяльності учнів старшої школи у контексті інтеграції формування їхніх ключових компетентностей та розвитку суб'єктності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміст профільного навчання, який проектується з урахуванням метапредметного підходу має базуватися на фундаментальному ядрі змісту освіти, що включає: систему знань про світ, його природну, соціальну, технологічну та інші складові; інтегровані знання стосовно цілісної картини світу, узагальнені та систематизовані знання щодо світу майбутніх професій, метазнання і універсальні способи навчальної діяльності учнів, які забезпечують умови для формування в учнів ключових компетентностей та інших метаособливостей особистості (позицій, поглядів, світогляду, системи цінностей, когнітивних схем, досвіду, установок, готовності до вибору майбутньої професії). Ключові компетентності розглядаються як наскрізні, надпредметні і метапредметні утворення, які інтегрують як традиційні знання, так і різного роду узагальнені інтелектуальні, комунікативні, креативні, методологічні, світоглядні й інші уміння.

Перший позитивний досвід упровадження компетентнісного підходу у навчання загальної середньої школи в Україні показав, що він відображає моделювання результатів навчальних досягнень учнів, презентуючи їх як норми якості середньої освіти, тобто складається система забезпечення якості. Під результатами навчальних досягнень учнів розуміємо набори компетенцій, які складаються зі знань, умінь і навичок учня і які визначаються як для кожного розділу програми зі шкільних предметів, так і для всієї навчальної підготовки у цілому.

Перевага компетентнісного підходу спостерігається у тому, що він уможливує зберегти гнучкість та автономію у структурі навчального плану підготовки учнів та його змісті. Компетентнісна модель підготовки випускника загальної середньої школи зорієнтована на формування у нього життєво необхідних компетентностей насамперед, а також на вибір професії у майбутньому. А це означає, що компетентнісна модель випускника школи є описом того, яким набором (складом) компетенцій повинен оволодіти випускник школи, до виконання яких життєвих і професійних функцій він має бути готовим. Однак у сфері загальної середньої освіти компетентнісний підхід до навчання не розглядається як універсальний і єдиний для запровадження. Серед основних нормативно-правових документів для середніх шкіл є Закон «Про загальну середню освіту», який орієнтує середні загальноосвітні заклади на оптимальне поєднання кількох інноваційних підходів до навчання, зокрема компетентнісного, особистісно зорієнтованого і діяльнісного, хоча компетентнісний підхід має переваги, оскільки набирає статусу цільової організації освіти.

Як показує вітчизняний досвід, у запровадженні компетентнісного підходу у загальній середній школі маємо цілу низку нерозв'язаних проблем. Н. Бібік стверджує, що «у більшості випадків учні..., володіючи інформацією і маючи досвід вирішення проблеми в умовах навчальної ситуації, не вміють розв'язувати інформальні (такі, що виходять за межі навчального процесу) завдання, приймати рішення у складних життєвих ситуаціях. Вони недостатньо володіють інтегрованими вміннями й навичками, необхідними для успішного вирішення проблем, що виникають у реальному житті» [2].

На думку вченої, спостерігається невідповідність між бажаним і реальним станом освітньої практики застосування активних та інтерактивних методів навчання, технологій у процесі вироблення предметних, галузевих і ключових компетентностей учнів.

Наступною суперечністю у навчально-виховному процесі школи під час запровадження компетентнісного підходу, як зазначає Н. Бібік, є той факт, що «не спрацьовують» традиційні способи оцінювання якості освіти, оскільки недостатньою мірою розроблені форми і методи вимірювання та фіксації освітніх результатів. Використання у шкільній практиці цих методів дає змогу виявити здатність учня відтворити певний обсяг складного матеріалу з предмета, тобто до цього часу переважно звертається увага на знанневий рівень. Важкими для учнів виявляються завдання, наприклад, з української мови на побудову зв'язних висловлювань, в яких необхідно представити докази з історії, культури, реального життя на підтвердження тези [2].

Є потреба наголосити на тому, що будь-яка компетентність ні в якому разі не зводиться суто до знань чи тільки до вмінь. Як зазначає А. Хуторської, «компетентність є сферою відносин, що існують між знанням і дією у людській практиці» [6].

Тобто, про сформовану компетентність можна говорити лише за умови наявності хоча б мінімального досвіду застосування компетенції. З огляду на це, науковець виділяє наступні функції компетентностей у навчанні:

- є відображенням соціального замовлення на мінімальну підготовленість молодих громадян для повсякденного життя у навколишньому світі;
- є умовою реалізації особистісних сенсів учня у навчанні, засобом подолання його відчуження від освіти;
- задають реальні об'єкти навколишньої дійсності для цільового комплексного використання знань, умінь і способів діяльності;
- задають мінімальний досвід предметної діяльності учня, необхідний для надання йому здатностей та практичної підготовленості стосовно реальних об'єктів дійсності;

– присутні у різних навчальних предметах та освітніх галузях, тобто є метапредметними елементами змісту освіти;

– дозволяють пов'язати теоретичні знання з їх практичним використанням для рішення конкретних задач;

– являють собою інтегральні характеристики якості підготовки учнів і засоби організації комплексного особистісного й соціально значущого освітнього контролю [6].

З точки зору О. Малихіна, компетентнісний підхід у реаліях українського освітнього простору є методологічним орієнтиром і настановою до практичних дій, що зумовлює не лише оновлення змісту освіти, а й її концептуальну переорієнтацію, інтенсивний науковий пошук [3]. З позицій цього підходу проблема формування суб'єктності особистості, яка на сьогодні є невіддільною частиною теоретико-методологічних засад різних наук, у тому числі й педагогічної, набуває нового осмислення у сучасному освітньому просторі.

На думку Н. Арістової, освітній процес у контексті формування суб'єктності особистості є інтелектуальною творчою діяльністю у сфері освіти, що провадиться у навчальному закладі завдяки системі науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей особами, які навчаються, а також на формування гармонійно розвинутої особистості [1].

Застосування принципів компетентнісного підходу щодо забезпечення суб'єктивації учнів старшої школи у процесі навчально-пізнавальної діяльності уможливорює набуття ними системи знань, умінь і навичок, а також «перехід від одного типу діяльності (навчально-пізнавальної) до іншого (самоосвітньої, професійно орієнтованої) з відповідною зміною потреб, мотивів, цілей, дій, що спрямовано на формування їх ключових компетентностей з особливою акцентуацією на компетентності вміння вчитися, з її подальшим розвитком як самоосвітньої компетентності та компетентності вияву автономності у навчанні, організації та здійсненні навчально-пізнавальної діяльності» [4].

Ефективність процесу навчання залежить від психологічної підготовленості учнів до навчально-пізнавальної діяльності, яка передбачає: усвідомлення учнем мети навчання, що стимулює його навчально-пізнавальну діяльність; фізіологічну і психологічну готовність до навчання; прагнення вчитися та активності у процесі навчання, вміння зосередитися на навчальній діяльності; належний рівень розвитку.

Організовуючи навчально-пізнавальну діяльність учнів, педагоги повинні мати на увазі, що наукові знання зацікавлюють учнів, а

вчитель створює ситуації, якими вони захоплюються. Наукові знання, вміння, навички є і практично значущими для учнів, а тому викликають позитивне ставлення до них. Не менш важливо, що навчальна діяльність викликає бажання учнів долати труднощі, спробувати власні сили в оволодінні навчальним матеріалом, а висока оцінка наукових знань у суспільстві збагачує мотиваційне тло їхньої навчальної діяльності. Позитивно впливає на них і колективний характер навчальної діяльності, який породжує прагнення посісти відповідне місце серед однолітків, пробуджує почуття власної гідності. Спонукають до навчальної діяльності успіхи у навчанні, а справедлива оцінка здобутків у навчанні стимулює позитивне ставлення учнів до навчання.

Внутрішній процес засвоєння знань складається з таких ланок: сприймання – осмислення і розуміння – узагальнення – закріплення – застосування на практиці.

Сприймання. Будучи чуттєвою основою абстрактного мислення, воно дає цілісний образ предметів матеріального світу.

Сприймання – відображення предметів і явищ навколишнього світу, що діють у даний момент на органи чуття людини.

Осмислення і розуміння. Ці два мислительні процеси пов'язані з розпізнаванням смислу подій, фактів і явищ.

Осмислення навчального матеріалу – процес мислительної діяльності, спрямований на розкриття істотних ознак, якостей предметів, явищ і процесів та формулювання теоретичних понять, ідей, законів.

Узагальнення. Цей мислительний процес забезпечує відстеження найістотніших ознак предметів і явищ, їх зв'язків і відношень.

Узагальнення – логічний процес переходу від одиничного до загального або від менш загального до більш загального знання, а також продукт розумової діяльності, форма відображення загальних ознак і якостей явищ дійсності.

Закріплення знань, умінь і навичок. Цей важливий елемент навчання полягає у тому, щоб опановані учнями знання, вміння і навички якомога довше були використовуваними у всіх видах життєдіяльності.

Закріплення знань, умінь і навичок – спеціальна робота вчителя щодо реалізації дидактичного принципу міцності засвоєння учнями навчального матеріалу.

Застосування знань, умінь і навичок на практиці. Як правило, найдієвішим засобом закріплення знань, умінь і навичок є їх застосування.

Застосування знань, умінь і навичок – оволодіння вмінням використовувати у конкретній практичній діяльності засвоєний абстрактний навчальний матеріал.

Висновки з проведеного дослідження. Ефективність засвоєння знань залежить від мотивації навчально-пізнавальної діяльності, розвитку емоційної сфери школярів, їх самостійності та творчої ініціативи. Мотив навчання є внутрішнім чинником, який спонукає учня вчитися. Він безпосередньо впливає на його ставлення до навчальної діяльності й позначається на якості набутих ним знань.

Формування компонентів навчально-пізнавальної діяльності учнів здійснюється за умов партнерства, співуправління, суб'єкт-суб'єктних відносин. У процесі такої взаємодії розв'язуються завдання розвитку ціннісних орієнтацій, творчого потенціалу учнів, прагнення до самореалізації; оптимального добору форм, методів і засобів навчальної взаємодії; урахування індивідуальних особливостей. Ефективність навчально-пізнавальної діяльності залежить від особистих якостей учня: його активності, самостійності, ініціативності (вияву ознак суб'єктності учнів), а також бажання вчитися (наявності стійкої мотивації). Основний смисл такої навчально-пізнавальної діяльності, її результат – це зміни в інтелектуальному, моральному, особистісному розвитку учнів, а її предметом є процес і результат формування механізмів самоорганізації, що максимально ефективно буде сприяти розвитку особистості суб'єкта навчання у цілому та забезпечить гарні умови для вияву його суб'єктності зокрема.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арістова Н.О. Формування професійної суб'єктності майбутніх філологів: теорія і практика: монографія. Київ: Інтерсервіс, 2017. 400 с.
2. Бібік Н. Компетентність у навчанні. Енциклопедія освіти / гол. ред. В.Г. Кремень; Акад. пед. наук України. К.: Юрінком Інтер, 2008. С. 408-409.
3. Малихін О.В. Ієрархія компетентностей сучасного педагога. Зб. матер. Міжнарод. наук. конф. «1025-річчя історії освіти в Україні: традиції, сучасність та перспективи». Київ, 2014 С. 65–75.
4. Нестерова І.В. Компетентісно-орієнтована парадигма організації освітнього процесу у вищій школі. Збірник наукових праць «Педагогічні науки» №79. Том. 2. Херсонський державний університет. Херсон, 2017. С. 66–71.
5. Тоффлер Е. Нова парадигма влади. Знання, багатство й сила. / пер. з англ. Н. Бордукової. Х.: Акта, 2003. 688 с.
6. Хуторской А.В. Дидактика. Учебник для вузов. Стандарт третьего поколения. СПб.: Питер, 2017. 720 с.